

Rituelen

Naar goede jaarlijkse gewoonte hanteert het eerste nummer van Tijd-Schrift steeds hetzelfde thema als Erfgoeddag. Dit jaar is dat 'Rituelen' en Tijd-Schrift vergast haar lezers op een breed gamma artikels die diverse aspecten van rituelen vanuit een erfgoedstandpunt benaderen en dit kaderen in breder historisch onderzoek. Een eenduidige betekenis van het concept ritueel geven, is zeer moeilijk; een ritueel kaderen in historische context is een uitdaging. Een ritueel kan omschreven worden als een geheel of een opeenvolging van handelingen in een welbepaalde volgorde en op een welbepaalde plaats. Rituelen zouden ook omschreven kunnen worden als het geheel van symbolen en bijhorende handelingen die bij een speciale gelegenheid voor sommige mensen een bijzondere betekenis hebben. Een ritueel is dan eigenlijk een manier van handelen die anders is dan andere handelingen, omdat ze krachtiger is en meer betekenis krijgt. Rituelen verlopen volgens een vast patroon en daarom ligt bij een ritueel meestal de nadruk op de vorm. De gelijkaardige uitvoering van de handeling is even belangrijk als de herhaling van de handelingen zelf. Iets wordt dus pas een ritueel als het meermaals wordt uitgevoerd en als de handelingen vooral een symbolische betekenis hebben. Rituelen kunnen doorheen de tijd veranderen, maar hebben een plaats gekregen in het collectieve geheugen en zijn zo verworven tot een wezenlijk onderdeel van ons (immaterieel) erfgoed.

Rituelen kunnen persoonsgebonden zijn. Ons leven zit boordevol rituelen die we van onze ouders of uit onze omgeving hebben meegekregen. Iedereen houdt er wel enkele rituelen op na. Het lezen van Tijd-Schrift in een knusse lederen zetel met een glas heerlijke rode wijn kan voor sommige van onze lezers een viermaandelijks terugkerend ritueel zijn. Rituelen kunnen ook een gemeenschap toebehoren. Dit themanummer focust op die laatste soort rituelen en plaats ze tegen een historische achtergrond.

Historici hebben zich al vaak het hoofd gebroken over de vraag wat een ritueel precies is. Daar waar vroeger een ritueel werd verklaard vanuit het bevorderen van de sociale samenhang, interpreteren hedendaagse onderzoekers rituelen niet louter functioneel. De focus ligt nu meer op de reeks handelingen die de mensen uitvoeren. Toch

blijft het interessant om rituelen in een historisch perspectief te plaatsen om de functie ervan te duiden en te verklaren. Eén van de interessantste kenmerken van rituelen is immers de continuïteit door verandering. Op het eerste gezicht kan een ritueel al eeuwen op dezelfde manier uitgevoerd worden, maar in de loop der jaren heeft het andere betekenissen gekregen. Dit maakt rituelen zo interessant voor een onderzoeker. Kunnen we aan een ritueel nog dezelfde betekenis geven als eeuwen geleden en kunnen we überhaupt de handelingen die gepaard gaan met een ritueel nog vanuit ons modern handelen verklaren? Voeren we met andere woorden geen eeuwenoude rituelen uit die niets meer met het oorspronkelijke ritueel te maken hebben? Zo beschrijft Anne-Laure Van Bruaene in het eerste artikel van dit themanummer een middeleeuws ritueel dat enorm tot de verbeelding spreekt, namelijk de Blijde Intredes in de Zuidelijke Nederlanden tussen 1400 en 1800. Van Bruaene toont aan dat die ceremonies politieke rituelen waren die een contract bezegelden tussen de vorst en zijn onderdanen. Precies in politiek turbulente tijden vormden de Blijde Intredes een essentieel ritueel.

Kristien Suenens hanteert een totaal andere insteek om rituelen in een historisch kader te plaatsen. Zij neemt een kijkje achter de coulissen van de traditionele sacramentsdevotie in het negentiende-eeuwse Brussel. Aan de hand van het verhaal van Anna de Meeûs en Fanny Kestre, twee sterke vrouwen die aan de wieg stonden van twee verschillende sacramentscongregaties, wil Suenens op zoek gaan naar het bredere religieus-maatschappelijke en emancipatorische potentieel dat schuil ging achter de ogenschijnlijke nederigheid van de rituelen ter ere van het heilig sacrament. Aan de hand van egodocumenten toont ze aan dat rituelen gekneed kunnen worden om ambities kracht bij te zetten. Veerle Vanden Daelen trekt ook de religieuze kaart en gaat op zoek naar joodse rituelen in Brussel, maar vooral Antwerpen. Zij vraagt zich af hoe het joods-religieus leven zich vandaag de dag manifesteert en in welke mate joodse rituelen zichtbare en minder zichtbare sporen in het straatbeeld én in de historische bronnen nalaten. De auteur geeft in haar bijdrage goed aan dat er binnen de joodse religie veel verschillen in beleving en rituelen zijn.

Fien Danniau behandelt oude en (ver)nieuwde academische rituelen aan de Universiteit van Gent. Zij gebruikt daarbij de Libri Memoriales en de Dies Natales als bronnenmateriaal om de herinneringsrituelen van de universiteit te bestuderen. Volgens Danniau kan de historicus via de studie van de omgang met rituelen de veranderende eigenheid van een instelling en haar zelfbeeld blootleggen. Josephine Hoegaerts zoekt de Kamer van Volksvertegenwoordigers op om rituelen te onderzoeken die gepaard gingen met het uitvoeren van een ander ritueel. Aan de hand van de Parlementaire Handelingen uit de negentiende eeuw, de geschreven weerslag van de debatten in de Kamer, analyseert Hoegaerts de houding van parlementairen ten opzichte van het Te Deum dat elk jaar plaatsvond in de Brusselse kathedraal van Sint-Goedele en Sint-Michel. Via de opmerkingen die naast de debatten werden genotuleerd, stelde Hoegaerts vast dat 'klankrituelen' een belangrijk onderdeel vorm(d)en in de parlementaire debatten. Als laatste auteur van dit themanummer reflecteert Liesbet Depauw over de hedendaagse volkscultuur. Aan de hand van enkele mooie voorbeelden van volksreligiositeit toont de auteur aan dat volksreligieuze rituelen niet bewegingsloos of uniform zijn. Integendeel, de laatste decennia is het inzicht gegroeid dat deze rituelen zeer divers en dynamisch zijn.

De redactieraad van Tijd-Schrift is ervan overtuigd dat onze lezers veel plezier zullen beleven aan het lezen van dit themanummer over rituelen. Bovendien geloven we dat de auteurs ook nu weer voldoende hulpmiddelen hebben aangereikt aan lokale historici en erfgoedwerkers om zelf onderzoek te doen naar lokale of regionale rituelen. De redactieraad van Tijd-Schrift wenst iedereen dan ook veel leesplezier toe.

Namens de redactieraad

Jan De Meester